

تعاریف و اهمیت بار بیماری:

یکی از وظایف اصلی نظام‌های سلامت، کنترل بیماری‌هایی است که سلامت جامعه را تهدید می‌کند. ولی به دلیل محدودیت و کمبود منابع در دسترس نظام‌های سلامت، موفقیت در کنترل و مراقبت بیماری‌ها نیازمند داشتن اطلاعات مناسب و شناخت وضعیت موجود و امکان قضاوت درست درباره اولویت‌های حال و آینده است.

از نیمه دوم قرن بیستم تغییرهای وسیعی در الگوی وقوع بیماری‌ها به وجود آمده است. اولین تغییر تعدد و تنوع در بیماری‌های شناخته شده و شایع به سبب تغییرهای وسیع جوامع و نوپدیدی و بازپدیدی بیماری‌ها است. به گونه‌ای که فهرست بیماری‌های منجر به مرگ ارایه شده در اولین کنفرانس بین‌المللی آمار پاریس در سال ۱۹۰۰ بالغ بر ۱۳۷ بیماری می‌شد ولی اکنون فهرست بیماری‌های شناخته شده بر اساس سیستم طبقه‌بندی بین‌المللی بیماری‌ها (ICD) به بیش از چند هزار بیماری رسیده است.

تغییر دیگر دگرگونی در ترکیب بیماری‌های شایع در دنیا از بیماری‌های واگیر به بیماری‌های غیرواگیر است که تحت عنوان گذر اپیدمیولوژیک دوم بیماری‌ها نامیده می‌شود. بسیاری از جوامع به سبب بهبود در وضعیت بهداشت محیط، بهداشت فردی و سایر معیارهای بهداشتی مثل واکسیناسیون شاهد ریشه‌کنی، حذف و کاهش چشمگیر در وقوع بیماری‌های واگیر بوده‌اند. ولی از طرفی به دلیل تغییرات در الگوی زندگی، الگوی تغذیه، الگوهای رفتاری، پیدایش عوامل خطر فیزیکی و شیمیایی به جهت استفاده نادرست از منابع طبیعی موجود در جهان، گسترش زیاد بیماری‌های غیرواگیر رخ داده است.

هم‌چنین به دلیل کاهش مرگ و میر کودکان، مرگ و میر مادران و افزایش طول عمر شاهد افزایش امید به زندگی در بسیاری از جوامع هستیم به گونه‌ای که در بسیاری کشورها امید به زندگی فراتر از سنین سالمندی است. این روند افزایش میانه سنی جامعه و امید به زندگی نیز عامل مؤثر دیگری در تغییر ترکیب بیماری‌ها بوده است.

باید دید که این تغییرها در الگوی وقوع بیماری‌ها چه تأثیری بر اولویت‌ها و شاخص‌های اولویت‌بندی بیماری‌ها و مشکلات سلامتی دارد. بیماری‌های واگیر اغلب دو پیامد بیشتر ندارند یا منجر به مرگ بیمار می‌شوند یا بیمار بهبودی می‌یابد. در بیماری‌های غیرواگیر مزمن مثل دیابت، پرفشاری خون، آرتروز مفاصل، بیماری‌های ایسکمیک قلبی و... بهبودی قطعی وجود ندارد و از طرفی منجر به مرگ بیمار نیز نمی‌شوند، بلکه بیمار مدت‌های طولانی از عمر خود را با درجاتی از عوارض و ناتوانی ناشی از بیماری سپری می‌کند. لذا با توجه به گسترش روزافزون بیماری‌های غیرواگیر در بسیاری از جوامع، شاخصی که برای اولویت‌بندی بیماری‌ها استفاده می‌شود، باید علاوه بر مرگ و میر به عنوان پیامد نهایی بیماری، ناتوانی ناشی از بیماری را نیز لحاظ کند.

معمولاً چون ثبت موارد مرگ آسان‌تر از کمی‌کردن بیماری و ناتوانی است، در بسیاری از موارد میزان مرگ بیش از هر شاخص دیگری ملاک قضاوت و سنجش در اولویت‌بندی‌ها و برنامه‌ریزی‌ها قرار می‌گیرد. همان‌گونه که ذکر شد، اگر پیامد بیماری‌ها فقط بهبودی و یا مرگ بود این چنین شاخصی برای قضاوت کاملاً مناسب داشت. در صورتی که همان‌گونه که اشاره شد با گذر اپیدمیولوژیک بیماری‌ها و گسترش بیماری‌هایی که بهبودی قطعی برای آنها وجود ندارد و مدت زیادی از عمر فرد با ابتلا به بیماری و ناتوانی حاصل از آن می‌گذرد (بیماری‌های غیرواگیر مزمن) و از طرفی با بالارفتن امید به زندگی در بسیاری از جوامع و توجه به کیفیت زندگی در کنار کمیت آن، دیگر شاخص‌های سنتی گذشته مثل امید به زندگی، میزان‌های مرگ کودکان، میزان مرگ مادران، میزان بروز بیماری‌ها، به تنهایی تعیین‌کننده وضعیت سلامت جامعه نخواهند بود و قضاوت و اولویت‌بندی بر مبنای آن نیز هرگز منطقی و درست نخواهد بود.

به عبارتی دیگر برای تعیین درست اولویت‌ها، نیاز به شاخص‌هایی داریم که هم زیان‌های ناشی از مرگ زود هنگام بیماری و هم بار ناشی از ناتوانی‌هایی که در جریان بیماری‌های مختلف پدید می‌آیند را در کنار هم قرار داده و بر اساس یک واحد مشترک آنها را بیان کند.

«بار بیماری» این امکان را فراهم می‌آورد که بتوان طول و دوره ابتلا به هر بیماری یا آسیب و پیامدهای غیرکشنده آن را بر حسب شدت ناتوانی به ازای موارد جدید بیماری (بروز) و موارد قدیم و جدید بیماری (شیوع) در کنار زمان از دست رفته در اثر مرگ زودرس ناشی از همان بیماری یا آسیب را به عنوان شاخصی تلقی کرد که با در نظر گرفتن عوامل مختلف سطح سلامتی جامعه را نشان دهد، به دیگر سخن، در بار بیماری‌ها مجموع عمر از دست رفته در نتیجه مرگ زودرس ناشی از بیماری (YLL (Years Life Lost)، به علاوه زمان سپری شده توام با ناتوانی و معلولیت کمی شده برای هر بیماری و آسیب YLD (Years Live With Disability) در قالب یک شاخص واحد تحت عنوان، تعداد سال عمر از دست رفته به دلیل مرگ زودرس یا سپری شده با ناتوانی تعدیل شده (DALY (Disability Adjusted Life Years) ارایه می‌شود.